

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА НЕЇ

В статті розглянута конкурентоспроможність національної економіки і проаналізовані чинники, які впливають на її рівень.

Ключові слова : конкурентоспроможність, конкуренція, конкурентне середовище, галузі економіки.

Постановка проблеми. Входження України до Світової організації торгівлі (СОТ), посилення взаємозв'язків і взаємозалежностей економічних систем підвищує можливості підприємств і організацій щодо формування господарських зв'язків та характерних змін у внутрішньому та зовнішньому середовищах. Одночасно підвищуються вимоги до якості та конкурентоспроможності продукції, що випускається, та послуг, які повинні відповідати світовим стандартам якості та конкурентоспроможності, втіленим у відповідних стандартах ISO.

Характерною особливістю сучасного стану трансформації національної економіки України є мінливість і невизначеність ринкових умов, у яких функціонують підприємства. Саме це обумовлює пошук нових пріоритетів ефективності діяльності підприємств, головним завданням яких є забезпечення стійкого розвитку та стабільності господарювання в умовах конкуренції. Тому дослідження конкурентоспроможності підприємств та української економіки загалом набуває все більшого значення в сучасних наукових працях економістів.

Проблеми конкурентоспроможності економіки на державному і регіональному рівнях розглянуті в працях таких науковців, як Амоша О.І., Бутко М.Н., Відоменко І.О., Гончар Т.І., Коротка С.Г., Малащук Д.В., Москвіна А.О., Черевань В.П., Жаліло Я.О. і інші.

Інтеграція України у сучасний соціально-економічний європейський простір обумовлює необхідність обґрунтування відповідної політики держави, розробки та запровадження ефективних практичних рекомендацій до плану першочергових заходів всіх гілок влади [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі конкурентоспроможність трактується як зумовлене економічними, соціальними і політичними чинниками стабільне становище країни або її продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. В умовах відкритої економіки конкурентоспроможність може бути визначена як здатність країни (підприємства) протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку та ринках інших країн.

Конкурентоспроможність остаточно реалізується через торгівлю, але базис конкурентних переваг створюється на всіх ланках суспільного виробництва, у тому числі значною мірою за рахунок структурної перебудови і дієвої промислової політики[12].

Теорія конкуренції виходить з того, що конкурують не країни, а окремі виробники чи продавці продукції. Конкурентоспроможність держави безпосередньо визначається наявністю в неї конкурентоспроможних галузей та виробництв. Тому підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників має стати найважливішим пріоритетом соціально-економічної політики України.

Переважна більшість наукових праць вчених – економістів присвячена визначенню чинників, які впливають на рівень конкурентоспроможності і розробки моделей управління конкурентоспроможністю на рівні підприємства [5;7;14]. Однак відчувається недостатність

наукових праць, у яких розкривається сутність проблем конкурентоспроможності на загальнодержавному рівні та на рівні окремих регіонів України.

Мета дослідження. Проаналізувати стан конкурентоспроможності економіки та її окремих галузей, визначити чинники, що впливають на її рівень.

Основні результати дослідження. Свого часу конкурентоспроможність держави значною мірою залежала від наявності в ній трьох основних чинників виробництва - природних і трудових ресурсів та капіталу. З розвитком виробництва та під впливом технічного прогресу конкурентоспроможність почали визначати чинники вищого рівня, насамперед, інфраструктура країни, її науковий потенціал, рівень освіченості населення.

В сучасних умовах основною конкурентною перевагою є технологічний відрив від конкурентів, тобто здатність провідних структур даної країни створювати нові технології і високотехнологічні наукоємні продукти.

Дослідники вважають, що найважливішу конкурентну перевагу України складає наявність величезного людського капіталу. Проте його наявність - це лише потенційна конкурентна перевага, яка перетворюється на реальну в процесі інноваційної діяльності, тобто створення принципово нових технологій, високотехнологічних продуктів, нових форм організації виробництва та реалізації цих продуктів. Саме у поєднанні науки і виробництва знаходиться найслабкіше місце української економіки [6,132]. Крім того, в інвестиційному секторі економіки України у багатьох випадках втрачений науково-технічний та виробничий досвід.

Стратегія промислового розвитку передбачає різке зменшення залежності від імпорту важливих чинників виробництва (енергоносіїв і стратегічних видів сировини) та збільшення кількості джерел постачання цих компонентів, а також створення в Україні імпортозамінних виробництв на основі новітніх передових технологій [4, 932].

Експортна політика має бути спрямована на розширення асортименту товарів, збільшення в експорті частини високих технологій і товарів з високим ступенем обробки, а також освоєння нових ринків товарів, технологій, капіталів і послуг.

На сьогодні конкурентні переваги національних виробників обумовлюються наявністю в Україні масштабної транспортної інфраструктури, її вигідним географічним положенням і забезпеченістю природними ресурсами. Ресурсний потенціал України складає могутню конкуренцію світовим ринкам.

Конкурентоспроможність українських виробників ґрунтується також на низькому рівні внутрішніх цін на вугілля, залізняк, електроенергію, природний газ. Чинниками, які деформують їхню конкурентоспроможність, є занижений курс національної валюти, низька вартість робочої сили, пряме та приховане субсидування державою базових галузей економіки.

Резерви зростання експорту на старій виробничій базі практично вичерпані.

Висока енергоємність базових галузей економіки в умовах постійного зростання цін на енергоносії і використання застарілих технологій у виробничому процесі негативно впливають на рівень виробничих витрат і якість продукції, знижуючи таким чином конкурентоспроможність українських виробників на світових ринках .

Прогнозується також, що реальні ціни на традиційні товари українського експорту в довгостроковому періоді знижуватимуться під впливом таких чинників: низького технологічного рівня продукції, високої конкуренції на світовому ринку низько технологічних товарів між виробниками країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою, низького попиту на низькотехнологічну продукцію в розвинених країнах [21].

На сьогодні Україна займає переважно не вигідні і неперспективні ніші світового ринку. Домінування в структурі вітчизняного експорту товарів, що характеризується слабким динамізмом попиту і надмірною пропозицією на світовому ринку, не сприяє зростанню національної економіки, призводить до погіршення умов торгівлі та виснаження національних фінансових ресурсів [11,18].

Слід зазначити, що реакція окремих підприємств, галузей господарського комплексу та економіки загалом на зміни зовнішнього середовища залежить від ступеню їх адаптивності та інноваційності.

Одним з показників, який характеризує конкурентоспроможність економіки, згідно з методологією Світового банку, є індекс інноваційної економіки. Для України цей показник складає 5,7 балів за 10-бальною шкалою. Це менше не тільки за показники розвинених країн, але й країн з перехідною економікою. Індекс економічної свободи України, що також визначається Світовим банком складає, 125 ранг серед країн з перехідною економікою, тобто займає останнє місце [2].

За індексом людського розвитку, за розрахунками НАН України, наша держава посідає 85-90 місце, а за даними ООН - 102 місце. Експерти Інституту економіки промисловості НАН вважають, що в розвинених країнах професійна компетентність ціниться більше (90%), ніж в Україні (72%), тобто відбувається недооцінка однієї з головних характеристик конкурентоспроможності працівника. Серед чинників, які перешкоджають конкурентоспроможності є незатребуваність творчої людини, пасивність і байдужість людей[4].

У рейтингу підприємницької привабливості на 2008-2012 рр. Україна посідає 70 місце серед 82 країн (Росія - 62). Найбільш привабливими для бізнесу є Данія, Фінляндія, Сінгапур.

Одним із важливих показників соціально-орієнтованої економіки та її конкурентоспроможності є вартість робочої сили в Україні, яка складає 45 центів на годину, тоді як у Німеччині - 25дол.США, Японії - 16,5, США - 15,5, Франції - 15,5, Великій Британії - 13, Південній Кореї - 7,5, Мексиці - 3, Малайзії - 2,5дол. США. Порівняно з Росією вартість робочої сили в Україні удвічі дешевша [1]. Для утримання вартості робочої сили на певному рівні необхідно, щоб співвідношення мінімальної і середньої заробітних плат відповідало стандартам МОП (60%), але фактично цей показник у 2,5 рази менший за міжнародні норми [8].

За оцінками експертів, господарство нашої країни все більше набуває рис економіки колоніального типу. Фахівці вважають, що за якісними показниками ми знаходимося на відчутній дистанції від інноваційної економіки порівняно з початком та серединою 90-х років ХХ-століття.

Результати аналізу фахівців Інституту економіки промисловості НАН України засвідчили:

- внутрішній інноваційний попит залишається низьким. Український капітал практично не інвестує складне виробництво, а вітчизняні нові технології та сучасна техніка лише в окремих випадках мають попит на ринках промислово розвинених країн світу;

- зарубіжні інвестори вважають доцільним вкладати кошти в нашу торгівлю, зв'язок, металургійну промисловість;

- недостатнє фінансування науки та розробок нових технологій;

- посилення конкуренції на світових ринках тих товарів, які складають основу українського експорту, передусім металів. Основними покупцями українського прокату до недавнього часу були Китай і Індія, проте в даний час ситуація змінилася. Китай, який за виробництвом чорних металів вийшов на перше місце в світі, не тільки повністю відмовився від імпорту українського прокату, але й у широких масштабах почав експортувати свій прокат у країни Південно-Східної Азії, позбавляючи українських металургів ринків, які вже стали для них традиційними;

- зростання ціни на газ, причому ціна імпортованого газу продовжує підвищуватися;

- інвестиційний клімат в Україні досі залишається несприятливим для інвестиційної діяльності, яка є життєво важливою для підвищення конкурентоспроможності та подальшої модернізації економіки;

- розширення внутрішнього ринку, зумовлене вступом України до СОТ, супроводжується зростанням конкуренції між національними та іноземними компаніями у

сфері сільського господарства та виробництва продуктів харчування і споживчих товарів. Ринок сільськогосподарських товарів України на сьогодні не має значного експортного потенціалу. Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції в Україні в порівняльних цінах за період з 1996 по 2007 р. знизився в 3,1 рази. Слід врахувати реалії існуючого світового ринку, де все більшого розмаху набирає практика дотування виробництва. Така ситуація ускладнює проникнення українських товарів на нові ринки, а також утримання наявних [10, 93]. Наочним прикладом може бути ринок Росії, який значною мірою виявився втраченим для України внаслідок жорсткої конкуренції з боку західних виробників продовольства.

Основна увага у практичній роботі з підвищення конкурентоспроможності повинна приділятися забезпеченості чинниками виробництва, які можуть використовуватися для розвитку і створення конкурентних переваг. За ефективністю використання чинників виробництва Україна, як Росія та інші країни СНД, посідає останні місця, поступаючись розвинутих країнам світу. Наприклад, порівняно з Францією використання сільгоспугідь менше у 10-12 разів, трудових ресурсів-7-15 разів, основного капіталу - 2-3 рази, наукового потенціалу - більше як у 20 разів [11, 136].

Незважаючи на значні втрати ресурсів, наукового технологічного та кадрового потенціалу і часу, Україна ще має перспективи у досягненні міжнародної конкурентоспроможності національної економіки за умови реалізації власної стратегії. Державна політика у створенні конкурентних переваг має зосереджувати зусилля, насамперед, на тих напрямках де роль держави незамінна на розвитку освіти, науки, загальної інфраструктури, створення нормативно-правового поля конкуренції.

Проводячи активну соціально-економічну політику, інструментом якої є добросовісна конкуренція, можна досягти бажаного узгодження інтересів держави і суб'єктів господарювання.

Висновки.

1. Конкурентоспроможність - це системна категорія, обумовлена економічними, соціальними і політичними чинниками, які забезпечують стабільне становище країни або її продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

2. З розвитком виробництва і під впливом технічного прогресу конкурентоспроможність визначається чинниками вищого рівня - інфраструктурою країни, її науковим потенціалом, рівнем освіченості населення.

3. Найважливішу конкурентну перевагу України складає її величезний людський капітал.

4. Реальну конкуренцію світовим ринкам складає ресурсний потенціал України, зокрема мінеральні ресурси.

5. Технологічне оновлення традиційних галузей і пріоритетний розвиток виробництв, які формують нові технології, сприятимуть зростанню економіки України на якісно новій основі та створення умови для повноправної участі нашої держави в системі світових господарських зв'язків.

6. Євроінтеграція України у сучасний соціально-економічний простір потребує обґрунтування відповідної політики, розробки та запровадження ефективних практичних рекомендацій до плану першочергових дій усіх гілок влади.

Список використаних джерел та літератури

1. Амоша О.І. Стан, тенденції та основні напрями розвитку соціально-трудових відносин на державному та регіональному рівнях // Соціально- економіческие аспекты промьшленной политики. Социально-трудовые отношения в современных экономических условиях: Сб. науч. тр. - Т.1.-Донецк. – 2001. - С.14-24.
2. Бутко М.Н. Інвестиційні аспекти підвищення конкурентоспроможності економіки // Економіка України. - 2004. - №4. - С.40-45.

3. Борецька Н.П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. - Донецьк: Янтра. - 2001. – 352 с.
4. Відоменко І.О. Завдання галузевої конкурентної політики та організаційно-економічний механізм реалізації стратегії конкуренції // Економіка: проблеми теорії та практики. - 2004. - № 196. - Т.ІУ. - С. 932-937.
5. Гарачук Ю.О. Підвищення ефективної діяльності підприємства за рахунок управління конкурентоспроможністю // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - №2. - С. 60-65.
6. Гончар Т.І. Конкуренція: сучасна економічна характеристика та особливості // Актуальні проблеми економіки. – 2004. - № 12. - С. 130-145.
7. Конкурентоспособность предприятия: оценка, диагностика, стратегия // Иванов Ю.Б. и др. – Харьков: Изд. ХНЭУ. - 2004. – 256 с.
8. Либанова Э. Бедность в Украине: поставлен диагноз-будем лечить // Зеркало недели. - 2001. - 31 марта.
9. Нові виклики для економічної політики України: рекомендації до плану невідкладних дій. - К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. -2006. – 78 с.
10. Румянцев А., Гаврилюк О. Конкурентоспроможність національної економіки в умовах глобалізації // Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилук, Я.В. Белінська та ін.; За ред. Я.А. Жаліла. - К.: НІСД. - 2005. – 388 с.
11. Україна - Росія: Проблеми економічної взаємодії: Монографія // За ред. С.І. Пирожкова, Б.В. Губського, А.І. Сухорукова. - К.: Національний інститут українсько-російських відносин. - 2000. – 256 с.
12. Черевань В.П. Україна в глобальній конкурентоспроможності // Глобалізація СОТ: Конкурентні позиції України: Матеріали науково-практичної конференції 27. 03. 2007. - К.: ТОВ УВПК «ЕКСОТ». - 2007. - С. 14 - 27.
13. Якість трудового потенціалу та управління трудовою сферою в Україні: соціальна експертиза // О.І. Амоша, О.Ф. Новикова та інші. – Донецьк. – 2006. – 208 с.
14. Чернега О. Б. Управление конкурентоспособностью в условиях трансформации экономических отношений. - Донецк: ИЭП НАН Украины. - 1999. – 448 с.

Сорока С. П. Конкурентоспособность национальной экономики и факторы влияния на нее

В статье рассматривается конкурентоспособность национальной экономики и проанализированы причины, что влияют на ее уровень.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкуренция, конкурентная среда, отрасль экономики.

Soroka S.P. The competitiveness of national economy and the factors that affect it

In article competitiveness of national economy is considered and the reasons that influence its level are analysed.

Key words: competitiveness, competition, competitive environment, economic sector